

Ks. prof. dr hab. Józef BUDNIAK
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny
Katedra Prawa Kanonicznego i Ekumenizmu

Cieszyn, 29.08.2019.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr. Konrada Tadeusza Zamirskiego

Kościół Anglikański w Polsce – historia ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego

napisana pod kierunkiem

prof. dr. hab. Tadeusza J. Zielińskiego

na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie

Warszawa 2019, ss. 241.

1. Usytuowanie problematyki

Kościół anglikański stanowi część Jednego, Świętego, Katolickiego i Apostolskiego Kościoła, wielbiącego jednego Boga prawdziwego, Ojca i Syna i Ducha Świętego. Kościół ten wyznaje wiarę objawioną wyłącznie w Piśmie Świętym i przedstawioną w dogmatach wiary. Anglikanizm oficjalnie powstał w XVI stuleciu, w tym samym czasie co kalwinizm i luteranizm. Geneza tego wyznania jest nietypowa. Luteranizm, kalwinizm i inne nurty reformacji powstawały porównywalnie, najpierw tworzyły się koncepcje odnowy i reformy życia duchowego, a potem dochodziło do oderwania się od Kościoła rzymskokatolickiego, i powołanie nowego wyznania. W Anglii było przeciwnie, najpierw powstał Kościół, po czym określono jego zasady. Zanim do tego doszło, należy spojrzeć na jego genezę. Chrześcijaństwo na Wyspach Brytyjskich pojawiło się już wcześniej jako chrześcijaństwo celtyckie rozwijające się na północy i zachodzie Anglii, w Walii oraz Szkocji. W Kościele anglikańskim przywiązuje się znaczną rolę do tradycji. I tak m.in. na czele Kościoła stoi Arcybiskup Canterbury, który jest „pierwszym wśród równych sobie” – pierwszy pośród biskupów anglikańskich i prowincji na całym świecie, ale nie jest równy papieżowi. Urząd arcybiskupa pochodzi w bezpośredniej linii od Augustyna z Canterbury, pierwszego arcybiskupa, którego powołał papież Grzegorz Wielki w roku 597 i posłał go jako apostoła na ziemię angielską.

W średniowieczu w katolicyzmie angielskim silne były prądy odszczepieńcze, których czołowym przejawem była działalność w drugiej połowie XIV wieku Johna Wiklifa, profesora teologii z Oksfordu i jego zwolenników. Wiklif przetłumaczył Biblię na język angielski i odwoływał się do niej, uważając ją za jedyne kryterium wiary. Idee te należy uznać za sprzyjające późniejszym postępom protestantyzmu w Anglii. Przełomowym rokiem w historii anglikanizmu był rok 1534, kiedy to parlament angielski uchwalił tzw. akt supremacji – ustawa która przyznała władcy Anglii tytuł głowy Kościoła anglikańskiego oraz uniezależniła duchowieństwo angielskie od papieża.

Społeczności anglikańskie istnieją także w byłych koloniach angielskich, zwłaszcza w Australii, USA, Kanadzie, Nowej Zelandii, Indiach i Republice Południowej Afryki, gdzie istnieją tam niezależne Kościoły, tworzące Wspólnotę Anglikańską.

Współcześnie anglikanizm należy do jednych z głównych gałęzi chrześcijaństwa. Posiada on związek z tradycją protestancką, a równocześnie zachował więź teologiczną z katolicyzmem, co niewątpliwie stanowi istotny czynnik w ruchu ekumenicznym.

Pan Konrad Tadeusz Zamirski w swej dysertacji doktorskiej dokonał oceny historii Kościoła Anglikańskiego w Polsce oraz jego statusu prawnego. Okres badań „obejmuje cały czasokres istnienia tej wspólnoty na ziemiach polskich czyli trzysta lat, dla których cezurą początkową jest udokumentowane istnienie diaspory anglikańskiej w Gdańsku na początku XVIII wieku, a cezurą końcową czas obecny, czyli koniec drugiej dekady XXI wieku (dobrym punktem odniesienia jest rok 2017, na który przypadła dwudziesta rocznica odnowionej pracy duszpasterskiej duchownych anglikańskich w Polsce po rejestracji Kościoła na gruncie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania)” (por. s. 8). Najpierw została zaprezentowana historia Kościoła Anglii i anglikanizmu w Polsce. Następnie Doktorant dokonał analizy statusu prawnego Kościoła Anglikańskiego w Polsce na tle ustroju i prawa wewnętrznego Kościoła anglikańskiego. Zwieńczeniem dysertacji było zaprezentowanie skomplikowanej problematyki dotyczącej „zwrotu nieruchomości kościelnych, zagadnień prawnych związanych z dekretem warszawskim oraz ogólnej tendencji wskazującej na sposoby załatwienia spraw rewindykacyjnych. Zajęto się zagadnieniami działalności Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej, utworzonej na mocy ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania” (por. s. 193).

Doktorant zaznaczył w swej dysertacji, że „Kościół Anglikański w Polsce bezpośrednio podlega szczególnym regulacjom prawnym obowiązującym w Kościele Anglii (państwowym Kościele angielskim). [...]” (por. s. 8). „Najważniejszym aktem prawnym regulującym status KA w Polsce jest obok Konstytucji RP z 1997 r. ustawa z dnia 17 maja 1989

roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Na mocy przepisów tej ustawy Kościół został wpisany do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych dnia 22 sierpnia 1996 roku w dziale „A” pod nr. 114. Współcześnie KA w Polsce stanowi część Kościoła Anglii, należąc do dekanatu Diecezji w Europie. Według statutu polskiego Kościoła jego organem zwierzchnim jest kapelan, czyli proboszcz parafii warszawskiej, który jest powoływany odwoływany przez biskupa Diecezji w Europie. W warszawskiej parafii anglikańskiej działa rada parafialna, jak również wykonują swoje obowiązki administratorzy kościelni (ang. *churchwardens*). Prawa i obowiązki członków oraz władz kościelnych regulowane są nie tylko przez statut, ale także całość przepisów prawa wewnętrznego Kościoła Anglii, a w sprawach dyscyplinarnych i doktryny teologicznej właściwe są sądy Kościoła Anglii” (por. s. 197).

Dokonując historyczno-teologiczno-prawnej oceny historii Kościoła anglikańskiego w Polsce Pan Konrad Tadeusz Zamirski wskazał na status prawny tego Kościoła. Dlatego recenzentowi nasuwa się pytanie: czy przepisy ustawy dotyczącej odzyskiwania nieruchomości drogą postępowania administracyjnego, faktycznie umożliwiły zaspokajanie roszczeń, jakie wnioskował Kościół Anglikański w Polsce?

Dysertacja Pana Zamirskiego prezentuje czytelnikowi syntetyczne ujęcie Kościoła Anglikańskiego w Polsce. Podstawą takiego studium analityczno-porównawczego była analiza dokumentów źródłowych, zarówno tych, które są w posiadaniu Kościoła w Anglii, znajdujące się w polskich archiwach, w szczególności w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowym w Krakowie oraz w Białymstoku. Autor wykorzystał oryginalną literaturę przedmiotu (m.in. materiały zdeponowane w zasobach bibliotecznych Uniwersytetu Oksfordzkiego (Bodleian Library)).

Rozprawa doktorska została napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod okiem cenionego prawnika, teologa i ekumenisty, prof. dr. hab. Tadeusza Zielińskiego. Przedmiotem badań była historyczno-prawno-teologiczna ocena działalności Kościoła Anglikańskiego w Polsce oraz analiza prawa wewnętrznego tego Kościoła. Należy podkreślić, że tę ocenę Doktorant przedstawił w ujęciu ekumenicznym. Do prowadzonych badań został wykorzystane dokumenty prawne, kościelne i państwowe oraz oryginalna literatura przedmiotu. Na początku dysertacji Autor w krótkim zarysie uzasadnił dlaczego podjął się opracowania tematu *Kościół Anglikański w Polsce – historia ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego*.

Dysertacja Pana Zamirskiego jest jedną z pierwszych prób naukowego – krytycznego – spojrzenia na funkcję, jaką spełnia w Polsce Kościół anglikański ze szczególnym uwzględnieniem jego statusu prawnego. Literatura dotycząca obecności tego Kościoła jest

skromna. W Polsce nie powstały dotąd całościowe opracowania na temat Kościoła Anglikańskiego w Polsce oraz wspólnot anglikańskich, w tym dotyczące aspektów prawnych i organizacyjnych, a na temat dziejów anglikanizmu ukazało się kilka opracowań o charakterze przyczynkowym, bądź o wąskim zakresie tematycznym na temat misji anglikańskich. Dopiero od 1996 wzrasta zainteresowanie się tym Kościołem.

Podjęty w dysertacji temat w polskiej literaturze prawnej, historycznej i teologicznej, to swoistego rodzaju *terra incognita*. Zasadniczo prawnicy, historycy, jak i teologowie w Polsce nie dokonali jego krytycznej oceny, tak jak to uczynił Pan Zamirski. Po przeczytaniu rozprawy doktorskiej można wyciągnąć wniosek, iż kiedy celebруем przeszłość, najgłębiej przyczyniamy się do kształtowania teraźniejszości, z której wyrasta przyszłość. Jesteśmy dziećmi przymierza i przeszłości, współtwórcami teraźniejszości oraz rodzicielami tego, co przyszłe. Mądre «dzisiaj» patrzy w swoje «wczoraj», by budować lepsze «jutro» między innymi na poprawne relacje między Kościołami i Wspólnotami chrześcijańskimi, co Doktorant ujął m.in. w następujących zdaniach:

- „Wśród licznych przejawów działalności Wspólnoty Anglikańskiej poczesne miejsce zajmuje aktywność ekumeniczna” (por. s. 29);
- „Kościoły anglikańskie ze względu na reprezentowanie przez nich *via media* (drogi pośredniej) między protestantyzmem i katolicyzmem, stały się istotnym czynnikiem rozwoju ruchu ekumenicznego” (por. s. 31);
- „W treści wniosku wskazuje się, że duszpasterstwo ściślej działa wszędzie tam, gdzie są wierni wyznania anglikańskiego, a jednocześnie Kościół Anglikański ma dobre kontakty także z Kościołami w innych krajach w związku z prezentowaną postawą ekumeniczną” (por. s. 67);
- „współpracuje ekumenicznie z innymi Kościołami chrześcijańskimi w Polsce” (por. s. 71);
- „Proboszcz w imię otwartości ekumenicznej współpracuje z innymi zborami i parafiami Kościołów chrześcijańskich” (por. s. 97).

Lektura dysertacji doktorskiej oraz wrażliwość prawna, historyczna, teologiczna i ekumeniczna Autora, ukazuje w sposób niezwykle jasny i klarowny, że doprowadził on do końca historyczną, prawną i teologiczną ocenę Kościoła Anglikańskiego w Polsce. Należy podkreślić, że Doktorant zaprezentował regulacje prawne funkcjonowania parafii, diecezji oraz konkretnej diecezji w Europie, do której należy Kościół Anglikański w Polsce. Jak stwierdził Pan Zamirski „istotnym elementem tej prezentacji jest przedstawienie norm prawa kanonicznego obowiązującego w Kościele Anglii (ang. *Canons of the Church of England*), a co za tym idzie w anglikańskiej denominacji w Polsce” (por. s. 8–9).

Dobrze się więc stało, że Pan mgr Konrad Tadeusz Zamirski podjął się realizacji

projektu badawczego zatytułowanego *Kościół Anglikański w Polsce – historia ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego*, który w wydatny sposób uzupełnia lukę w badaniach dotyczących Kościoła Anglikańskiego w Polsce. Stąd prezentowana przez Autora analiza treści zawartych w materiałach źródłowych, jak i w literaturze przedmiotu jest ważnym przyczynkiem do uwrażliwienia czytelnika na znaczenie tego Kościoła w kulturze i religii w Polsce.

Należy podziwiać odwagę Doktoranta i Jego Promotora za podjęcie tak trudnego i istotnego tematu, jakim jest działalność Kościoła anglikańskiego w Polsce. Opracowany temat może przysłużyć się nie tylko do lepszego zrozumienia anglikanizmu, jego obecności w Polsce, lecz równocześnie do dalszego postępu teologii ekumenicznej. Jednocześnie projekt ten w wydatny sposób wzbogaca dorobek naukowy dotyczący podjętego zagadnienia. Praca ta może być inspiracją do dalszych badań historycznych, teologicznych, prawnych i ekumenicznych oraz prowadzenia badań naukowych w obszarze samego Kościoła anglikańskiego.

Ocena merytoryczna rozprawy

Uważnie wczytując się w treść rozprawy, której głównym przedmiotem jest historia Kościoła anglikańskiego na polskiej ziemi oraz jego status prawny, można bez trudu przekonać się o jej wewnętrznej spójności i obiektywnej wartości merytorycznej. Przede wszystkim ową spójność Pan Konrad Tadeusz Zamirski zawdzięcza poprawnej konstrukcji pracy, czego wyrazem jest jej schemat uwidoczniiony w „Spisie treści” (por. s. 2–3).

Pan Zamirski – co dla tego typu prac badawczych jest niezwykle ważne – w swoim zamyśle twórczym, jasno i zwięźle precyzuje we „Wstępie” (s. 4–12) główny cel badawczy, którym „jest zbadanie i opisanie poszczególnych etapów historii Kościoła Anglikańskiego w Polsce oraz jego statusu prawnego” (s. 8). By wreszcie zrealizować zamierzony cel, trzeba było dokonać wyboru właściwych metod badawczych, komplementarnie stosowanych ze względu na specyfikę prowadzonych badań, jak i podejmowaną ocenę. Dlatego nie dziwi fakt, że Autor zastosował metody: historyczną, teologiczną, prawną i analityczno-krytyczną zarówno dokumentów, jak i materiałów źródłowych, co w sumie pozwoliło zsyntetyzować całość przebadanych kwestii. W celu poddania krytycznej ocenie niektórych zagadnień spornych lub niejasnych, Autor przeprowadził dyskusję naukową. Tak zastosowana metodologia pozwoliła na to, by wyniki badań zostały zebrane i zaprezentowane w „Zakończeniu” (zob. s. 195–197). Bardzo pozytywnym aspektem dysertacji jest stosowany od początku do końca wymiar, historyczny, teologiczny, prawny i ekumeniczny.

Rozprawa doktorska Pana Konrada Tadeusza Zamirskiego stanowi studium, obejmujące w sumie 241 stron wydruku komputerowego w oparciu o bibliografię, na którą składają się: Akty prawne – materiały źródłowe (Akty prawa polskiego – 29 pozycji; Akty prawa brytyjskiego – 96 pozycji; Archiwum MSWiA DWRiMN – 39; Archiwum Państwowe w Białymstoku – 2 pozycje; Archiwum Państwowe w Krakowie – 10 pozycji; Biblioteka Synodu KER – 9 pozycji; Archiwum Akt Nowych – 91 pozycji; Archiwum Autora – 12 pozycji; Archiwum Andrzeja Ścińskiego – 10 pozycji; Archiwum Pełnomocnika Kościoła Anglikańskiego w Polsce – 26 pozycji; Bodleian Library, Oxforg – 28 pozycji; Lambeth Palace Library – 15 pozycji); Publikacje – 137 pozycji; strony internetowe – 25 pozycji. W sumie **spis literatury liczy 529 cytowane pozycje**. Całość dysertacji poza „Spisem treści” (s. 2–3), „Wykazem skrótów” (s. 229), „Wstępem” (s. 4–12), „Zakończeniem” (s. 195–197), „Streszczeniem” (s. 227–238) i „Summary” (s. 239–241), „Bibliografią” (s. 198–228), zawiera pięć rozdziałów merytorycznie uzasadnione.

Anglikanizm należy do wielkiej rodziny chrześcijańskiej. Wywodzi się z ukształtowanego w XVI stuleciu Kościoła Anglii i związany jest z tradycją protestancką oraz zachował w sobie także więź teologiczną z katolicyzmem. Stąd w **rozdziale I** zatytułowanym *Anglikanizm jako zjawisko globalne* (s. 13–31), Autor zaprezentował historię anglikanizmu i istniejące poza Anglią Kościoły anglikańskie. Pan Zamirski w swej dysertacji zaznaczył, że „na początku trzeciego tysiąclecia Wspólnota anglikańska zrzesza około 85 milionów chrześcijan, którzy są członkami trzydziestu dziewięciu Kościołów członkowskich i sześciu innych krajowych lub lokalnych kościołów zwanych, rozrzuconych po całym świecie” (por. s. 29–30). Po zapoznaniu czytelnika z historią Kościoła anglikańskiego Autor przedstawił w **rozdziale II** (s. 32–77) dziedzictwo i historię anglikanizmu w Polsce. Doktorant zaprezentował dzieje pracy misyjnej, duszpasterskiej we wszystkich okresach pojawienia się anglikanizmu w Polsce, poczynawszy od zaborów, poprzez II *Extra Provincials* RP aż do III RP. Współczesne zainteresowanie Kościoła Anglii wynikało ze wzrostu liczby wiernych, w tym dyplomatów i osób zajmujących się biznesem i przebywających w Polsce bez stałej opieki duszpasterskiej. W podsumowaniu rozdziału Autor stwierdził, że „istotą współczesnego anglikanizmu w Polsce jest jego wielokulturowość, mieszanka tradycji różnych wiernych pochodzących z całego świata i łącząca wszystkich wiernych niedzielna eucharystia. Ta szeroka różnorodność także etniczna wiernych powoduje dużą otwartość zarówno w dopasowywaniu liturgii, jak i muzyki kościelnej do zmieniających się potrzeb w Kościele” (por. s. 76–77).

Ewolucja statusu prawnego Kościoła Anglikańskiego w Polsce (aspekt prawa państwowego) to temat **rozdziału III** (s. 78–91). Obecność anglikanów na ziemiach polskich

należy wiązać z działalnością kupców i posłów angielskich przyjeżdżających do Gdańska w XVIII wieku. Wówczas do anglikanów odnosiły się przepisy dotyczące tolerancji dla protestantów. Autor na początku tego rozdziału przywołał akt konfederacji warszawskiej z dnia 28 stycznia 1573 roku, w którym wyraźnie wyakcentował, że „każdy nowo wybrany król musiał przyjąć i respektować przepisy dotyczące obecności innych denominacji w Polsce”. Nowo wybrany król musiał wypowiedzieć słowa przysięgi: „Przysięgam, że będę bronił i przestrzegał pokoju wśród dysydentów i w żadnym wypadku nie dopuszczę, by z powodu religii ktokolwiek był uciskany zarówno przez urzędników państwowych, jak i przez nas” (por. s. 78). Rozdział ten kończy się konkluzją: „Przełom ustrojowy zapoczątkowany w 1989 r. otworzył drogę do zapewnienia wszystkim związkom wyznaniowym pełnej wolności religijnej. Kluczowe w tym zakresie były dla mniejszości wyznaniowych ustawa z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. Kościół Anglikański stał się beneficjentem tych nowych korzystnych standardów prawnych. W 1996 r. uzyskał rejestrację, a później dokonana została regulacja jego strat majątkowych spowodowanych II wojną światową” (por. s. 91).

Doktorant w **IV rozdziale** (s. 92–157) zatytułowanym *Ustrój i prawo wewnętrzne Kościoła Anglikańskiego w Polsce* wykazał, że Kościół Anglikański w Polsce podlega tak przepisom prawa polskiego i na jego podstawie został zrehabilitowany statut kościoła, co zgodne jest z prawem Kościoła Anglii. Kończąc omawianie tego rozdziału Doktorant zaznaczył: „Ukazując tę problematykę konieczne było nawiązanie do statusu Kościoła Anglii w Zjednoczonym Królestwie, z którym powiązana jest denominacja polska. W związku z tym podjęto m.in. kwestię relacji monarchy brytyjskiego oraz parlamentu brytyjskiego (westminsterskiego) do Kościoła anglikańskiego” (por. s. 157). Ważną rolę w Kościele anglikańskim spełnia duszpasterska posługa, która przejawia się między innymi w trosce o świadome przeżywanie sakramentów świętych, prowadzenie wiernych do czynnego i świadomego udziału w celebracjach liturgicznych pozwoli im na co dzień kierować się treściami zbawienia, kroczyć drogą zjednoczenia z Bogiem. Stąd w rozdziale zaprezentowane zostały poszczególne kanony – przepisy – związane z życiem modlitewnym i liturgicznym.

Ostatni rozdział (158–194), *Postępowanie regulacyjne Kościoła Anglikańskiego w Polsce* podjął kwestię „zwrotu nieruchomości kościelnych, zagadnień prawnych związanych z dekretem warszawskim oraz ogólnej tendencji wskazującej na sposoby załatwienia spraw rewindykacyjnych. Zajęto się zagadnieniami działalności Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej, utworzonej na mocy ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Komisja ta zajmuje się rozpatrywaniem wniosków rewindykacyjnych

kościółów i ich osób prawnych w Polsce” (por. s. 189), na podstawie ustaw o stosunku Państwa do Kościołów i związków wyznaniowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

„**Zakończenie**” (s. 195-197) tegoż studium jest jego zwieńczeniem w postaci próby oceny i wyprowadzenia konkretnych wniosków odnoszących się do problemu rozprawy, z jednoczesnym spojrzeniem na „dzisiaj” i „jutro” Kościoła anglikańskiego, czego dowodem jest konkluzja jaką wyraził Autor: „Współcześnie KA w Polsce stanowi część Kościoła Anglii, należąc do dekanatu Diecezji w Europie. Według statutu polskiego Kościoła jego organem zwierzchnim jest kapelan, czyli proboszcz parafii warszawskiej, który jest powoływany i odwoływany przez biskupa Diecezji w Europie. W warszawskiej parafii anglikańskiej działa rada parafialna, jak również wykonują swoje obowiązki administratorzy kościelni (ang. *churchwardens*). Prawa i obowiązki członków oraz władz kościelnych regulowane są nie tylko przez statut, ale także całość przepisów prawa wewnętrznego Kościoła Anglii, a w sprawach dyscyplinarnych i doktryny teologicznej właściwe są sądy Kościoła Anglii. Należy podkreślić, że dopiero w III Rzeczypospolitej Kościół Anglikański mógł nie tylko cieszyć się z uzyskania osobowości prawnej, ale także z autonomii i niezależności, która umożliwia mu respektowanie prawa wewnętrznego swojego Kościoła macierzystego” (s. 197).

Zdaniem recenzenta praca ta będzie stanowić inspirację do dalszych badań, które jak ufam, zaowocują w przyszłości wieloma wartościowymi opracowaniami teologicznymi, prawnymi, historycznymi oraz ekumenicznymi.

Wczytując się w treść dysertacji Pana Konrada Zamirskiego, należy zaznaczyć, że za słuszością takiego, a nie innego ujęcia merytorycznego rozprawy przemawiają ogólne racje, które jedynie przykładowo tu przywołane, poświadczają w pełni powyższy stan rzeczy:

1. Dysertacja doktorska, zgodnie ze wskazanym tematem, posiada analityczno-porównawczo-syntetyczny charakter, którego zadaniem było wydobyć i analiza, w kontekście historycznym, teologicznym, prawnym i ekumenicznym, istotnych zagadnień związanych z działalnością Kościoła Anglikańskiego w Polsce. Treść pracy jest dobrze osadzona w realiach przeprowadzonych badań, oparta na dokumentach źródłowych oraz na oryginalnych opracowaniach naukowych.

2. Po przeczytaniu rozprawy doktorskiej Pana Zamirskiego, recenzent jest przekonany, że Autor chciał wykazać, iż tylko konsekwentna droga, jaka została obrana w oparciu o przebadaną bazę źródłową, uzupełnioną literaturą polską i obcojęzyczną, może stać się szansą dla bardziej integralnego i komplementarnego myślenia historyczno-teologiczno-prawno-ekumenicznego.

Podsumowując od strony merytorycznej rozprawę doktorską należy skonstatować, że w całym swym ujęciu, wnosi ona istotny wkład w historię, prawo, teologię i ekumenizm.

Ocena formalna rozprawy

O formalnej wartości recenzowanej rozprawy decyduje kilka czynników. Pierwszy z nich wynika z faktu, że mamy tu do czynienia z nowatorskim ujęciem problemu, do tej pory opracowanym tylko w formie przyczynkowej. Uważne wniknięcie w treść rozprawy napisanej przez Pana mgr. Konrada Tadeusza Zamirskiego pozwala stwierdzić, że jest ona słusznie opracowanym studium, będącym w jej trzech odsłonach, wieloaspektowym, kompetentnym i metodycznym, poprawnym dziełem, wymagającym od Autora znacznego wysiłku intelektualnego i spojrzenia interdyscyplinarnego, łączącego z powodzeniem takie obszary badawcze, jak: historia, prawo, teologia i ekumenizm.

Pan Konrad Zamirski podjął się w swej rozprawie trudu krytycznego opracowania historyczno-prawno-teologicznego i ekumenicznego *esse* Kościoła Anglikańskiego w Polsce, co czynił *sine ira et studio*, a więc obiektywnie, z umiarem i taktem. Dobrze się stało, że Autor rozprawy, a zwłaszcza jej Promotor podjęli się tegoż ważnego i jakże ciekawego – w Polsce można powiedzieć, nowego – problemu badawczego. Dysertacja koresponduje również z chrześcijańskim spojrzeniem na ekumenizm, który jest drogą Kościoła.

Na uznanie zasługuje „Wstęp” pracy zawierający wszystkie istotne elementy, które powinny się znaleźć w każdej rozprawie naukowej, a więc: wprowadzenie w tematykę, właściwie nakreślone tło, wskazane metody badawcze pracy, nakreślony cel i postawiony problem. Przy ocenie rozprawy, na uwagę zasługuje jej szeroka baza bibliograficzna. Wykaz bibliograficzny liczy trzydzieści stron. Doktorant scharakteryzował główne źródła rozprawy oraz „Bibliografię”.

Autorowi rozprawy udało się zebrać i przeanalizować wiele dokumentów, aktów prawnych i oryginalnych prac naukowych. W tym miejscu muszę jednak Doktorantowi postawić pytanie o charakterze formalnym: Według jakiego kryterium, zamieszczonych w „Bibliografii”, porządkował on układ poszczególnych aktów prawnych oraz w „Publikacje” dzieł tego samego autora? Nie jest to zapewne kryterium chronologiczne. Natomiast „Zakończenie” podsumowuje wyniki osiągniętych badań.

Doktorant w sposób zgodny z zasadami logiki i metodologii rozpracowuje poszczególne części rozprawy, które (co warto podkreślić) zakończone są „Podsumowaniem”. W miarę dobrze zorganizowanym warsztacie naukowym świadczą poprawnie i w sposób jednakowy

w całej pracy robione przypisy, stanowiące w wielu miejscach źródłowe dopowiedzenie i uzupełnienie niektórych wątków informacyjno-treściowych.

Wartość pracy od strony formalnej podnosi dobry jakościowo jej wydruk komputerowy. Niestety, Autorowi nie udało się jednak wyeliminować błędów literowych, interpunkcyjnych – znaków przestankowych – i stylistycznych. Dotyczy to zarówno zasadniczego tekstu rozprawy, jak i zapisów bibliograficznych.

Podniesione przez recenzenta drobne uwagi i pytania, w niczym nie ujmują rozprawie jej wartości, domagając się jej upublicznienia w postaci książki.

Wniosek końcowy

Przedstawione do oceny analityczno-porównawcze studium w postaci rozprawy doktorskiej Pana mgr. Konrada Tadeusza Zamirskiego pozwala na wydanie jednoznacznego stwierdzenia, że stanowi ona oryginalną pracę badawczą, czego Autor dokonał dzięki dobremu przygotowaniu merytoryczno-formalnemu. Ponadto bez trudu można było dostrzec umiejętność porządkowania zebranego materiału badawczego. Stąd dysertacja stanowi cenne osiągnięcie naukowe z historyczno-prawno-teologicznego i ekumenicznego punktu widzenia.

Kończąc przeto niniejszą recenzję stwierdzam, że rozprawę doktorską Pana mgr. Konrada Tadeusza Zamirskiego oceniam pozytywnie, przedkładając Wysokiej Radzie Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie wniosek o dopuszczenie Autora dysertacji do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

